

Walidacja efektów uczenia się: o równym do niej dostępie, barierze finansowej i prognozie popytu w Polsce

MICHAŁ ROSTWOROWSKI*

Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa, Polska

W Polsce proces walidacji efektów uczenia się – czyli sprawdzenia, czy osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji osiągnęła wyodrębnioną część lub całość efektów uczenia się wymaganych dla tej kwalifikacji – jest w wielu przypadkach kosztowny dla osób chcących uzyskać certyfikat. Oznacza to, że wiele osób może być wykluczonych z dostępu do nabycia kwalifikacji tą drogą. Uwzględniając perspektywę równego dostępu do usług rozwojowych, autor artykułu próbuje odpowiedzieć na pytanie: jak umożliwić dostęp do walidacji osobom np. o niskich dochodach, z niskimi kwalifikacjami?

Niniejsza praca składa się z trzech części: 1) prognoza popytu na walidację w Polsce oparta na porównaniu liczby nadanych certyfikatów drogą walidacji w czterech wybranych krajach europejskich; 2) analiza wysokości opłat za walidację w Polsce oparta na próbie 266 kwalifikacji; 3) omówienie wartości inwestycji w walidację.

Artykuł ma wartość eksploracyjną i stanowi próbę uzupełnienia istniejącej wiedzy na temat walidacji efektów uczenia się w Polsce.

SŁOWA KLUCZOWE: andragogika, finansowanie walidacji, walidacja efektów uczenia się, zintegrowany system kwalifikacji.

The validation of learning outcomes: on equity of access, financial barriers and demand forecasting in Poland

The process of the validation of non-formal and informal learning (VNFIL) in Poland – that is, assessing whether a person seeking to gain a specific qualification has achieved a part or all the learning outcomes required for that qualification – is in many cases costly for people wishing to obtain a certificate. This means that many people may be excluded from access to the validation process. Looking from the perspective of the equity of access to education and its positive effect on global development, the author of this article discusses how to enable access to validation for people with low incomes and/or low qualifications.

The paper has three parts: 1) a forecast of the demand for VNFIL in Poland based on a comparison of the number of certificates issued through validation in 4 selected European countries; 2) an analysis of the level of fees for VNFIL in Poland based on a sample of 266 qualifications; 3) a discussion of the value of investing in VNFIL.

*Email: m.rostworowski@ibe.edu.pl

ORCID: 0000-0001-6028-5480

The article is of exploratory value and attempts to supplement the existing knowledge on the VNFIL system in Poland.

KEYWORDS: adult education, financing validation, integrated qualifications system, validation of non-formal and informal learning.

Wprowadzenie

Od 2016 r. wdrażana jest w Polsce walidacja efektów uczenia się (dalej walidacja). To proces sprawdzenia, czy osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji, niezależnie od sposobu uczenia się tej osoby, osiągnęła wyodrębnioną część lub całość efektów uczenia się wymaganych dla tej kwalifikacji¹. Ta droga nabycia kwalifikacji uzupełnia pozostałe możliwe ścieżki: ścieżkę formalną (klasyczne kształcenie i studia) oraz egzaminy eksternistyczne.

Polskie rozwiązanie charakteryzuje się swojego rodzaju partnerstwem publiczno-prywatnym². Walidację prowadzą zarówno firmy prywatne (przeważnie instytucje szkoleniowe), jak i organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, przy czym procesy nadawania kwalifikacji oraz zapewniania jakości są nadzorowane przez administrację centralną i ministerstwa. Ponadto jest ona w pełni odpłatna dla osób chcących uzyskać kwalifikacje³.

Charakterystyka ta budzi następujące pytania: Czy koszty walidacji mogą stanowić barierę finansową dla potencjalnych kandydatów? Jak umożliwić dostęp do walidacji osobom o niskich dochodach, z niskimi kwalifikacjami?

Pytania te zostaną sproblematyzowane w niniejszym artykule z perspektywy równego dostępu do usług edukacyjnych i rozwojowych (OECD, 2007). Perspektywa ta zakłada, że sprawiedliwy i inkluzywny dostęp do usług edukacyjnych przekłada się na rozwój „kapitału ludzkiego”, zatem na rozwój gospodarczy. Zapewnienie równego dostępu do usług takich jak walidacja wiąże się jednak z kosztem.

Cel artykułu

Niniejszy artykuł przedstawia analizę bariery finansowej dotyczącej dostępu do walidacji w Polsce, zarówno z perspektywy popytu na walidację, jak i kosztów procesu. Składa się on z trzech części:

1. Prognoza popytu na walidację w Polsce;
2. Wysokość opłat za walidację w Polsce;
3. Wartość inwestycji w walidację.

Do analizy tejże problematyki wykorzystano metodę analizy danych zastanych, w tym statystyki oraz wyniki badań jakościowych.

Należy podkreślić, że artykuł ma wartość eksploracyjną. Ze względu na to, że walidacja oraz kwalifikacje rynkowe są na etapie rozwoju i upowszechniania w Polsce, mało jest dostępnych danych ilościowych oraz jakościowych odnośnie do efektów procesu.

¹ Definicja według Ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2016r. poz. 64).

² Na potrzeby artykułu walidacja rozumiana jest jako odpłatna usługa rozwojowa, podobnie do prywatnych usług szkoleniowych.

³ Wyjątkiem jednak są uczniowie szkół ponadpodstawowych, które zawarły umowy z instytucjami certyfikującymi w celu pokrycia kosztów walidacji.

Przedstawione wnioski w artykule mogą jedynie być czytane jako pokazanie skali popytu na walidację na tle międzynarodowych doświadczeń, a nie dokładne jego obliczenie.

Problem badawczy

Większość dotychczasowych artykułów omawiających temat walidacji efektów uczenia się w Polsce dotyczy samej koncepcji walidacji, jej zasadności bądź odnosi się do prac nad Zintegrowanym Systemem Kwalifikacji oraz Polską Ramą Kwalifikacji (np. Bacia, 2013; Drobny, 2014).

W kilku artykułach autorzy wyrażają wątpliwości. „Rzeczywiste koszty tego procesu, prowadzonego przez uprawnione instytucje, są bowiem potencjalnie wysokie, choć na razie trudne do bliższego oszacowania i zależą od bardzo wielu niestabilnych warunków, w tym od charakteru danych kompetencji i stopnia ich złożoności”. Co więcej, poleganie na „dostępności funduszy europejskich, przyczyniających się do rozwoju mechanizmów walidacji kompetencji, jest obciążone krótkowzrocznością” (Szyling, 2016).

Sedno obaw stanowi też kwestia dostępności procesu dla jak największej liczby osób. Koszty walidacji „muszą być dla kandydatów atrakcyjne. Należy pamiętać, że na jej koszty składają się nie tylko związane z nią czynności bezpośrednie, ale także jej promocja, ewaluacja procesu czy ciągłe szkolenie i doskonalenie kadry” (Lewicki, 2016). Kwestia zostaje jednak poruszona ogólnikowo, co wynika oczywiście z braku dostępnych danych w 2016 r.

Jedyna znana próba szacowania popytu na walidację w Polsce została zaprezentowana w ramach przygotowanego dla Instytutu Badań Edukacyjnych raportu pod tytułem *Analiza kosztów funkcjonowania ZSK w ministerstwach oraz potrzeb ministrów właściwych i ministra koordynatora dotyczących zapewnienia odpowiedniego funkcjonowania ZSK* (PWC, 2019). Według tego raportu:

średnia liczba wydanych certyfikatów na daną kwalifikację w jednym roku funkcjonowania ZSK powinna wynosić 350 – założenie wypracowano na podstawie średniej liczby certyfikatów przypadającej na kwalifikację w Anglii, Irlandii Północnej oraz Walii w ramach systemu QCF, skorygowaną o współczynnik kształcenia [tj. stosunek udziału osób dorosłych (25–64 lata) kształcących się w tych krajach do udziału osób dorosłych kształcących się w Polsce] (PWC, 2019, s.63).

Warto zauważyć, że proponowana metoda prognozowania liczby nadanych kwalifikacji w tym raporcie nie uwzględnia tego, że większość kwalifikacji jest nabytych drogą formalną (kształcenie/studia/szkolenia), a nie walidacją (co zostanie zademonstrowane w artykule). Warto więc poddać dyskusji metodę polegającą na korzystaniu ze *średniej liczby wydanych certyfikatów na daną kwalifikację*. Podsumowując, temat kosztów i finansowania budzi zainteresowanie.

Artykuł może zainteresować w szczególności badaczy z dziedziny ekonomii, socjologii i andragogiki, osoby zajmujące się rozwojem kompetencji (doradcy zawodowi, pracownicy organizacji publicznych i pozarządowych), a także decydentów na poziomie ministerstw oraz instytucje zaangażowane w prowadzenie i zapewnianie jakości walidacji.

Część 1. Prognoza popytu na walidację w Polsce

Aby określić sposoby umożliwienia dostępu do walidacji osobom np. o niskich dochodach, z niskimi kwalifikacjami, potrzebna jest informacja o tym, ile osób może być nią zainteresowanych. Dla zarysowania kontekstu zaczniemy od przedstawienia walidacji w krajach, w których funkcjonuje ona od wielu lat. Ze względu na zbliżony kontekst systemowy i dostępność danych, wybrano cztery kraje Europejskie: Francję, Luksemburg, Szwajcarię oraz Łotwę.

1.1. Uzasadnienie wyboru krajów oraz ich porównywalność

Wybór krajów do analizy porównawczej opiera się na dwóch charakterystykach: 1) możliwości uzyskania kwalifikacji państwowej (czyli nadawanej w ramach edukacji formalnej) oraz 2) dostępności danych.

Ad 1. Możliwość uzyskania kwalifikacji państwowej. We Francji, Luksemburgu, Szwajcarii oraz Łotwie, tak jak w Polsce, walidacja efektów uczenia się pozwala na uzyskanie kwalifikacji zarejestrowanych w państwowym rejestrze kwalifikacji⁴.

- W Polsce jest to *Zintegrowany Rejestr Kwalifikacji*, przy czym walidacja dotyczy kwalifikacji tzw. rynkowych oraz niektórych kwalifikacji rzemieślniczych;
- We Francji jest to *Repertoire National des Certifications Professionnelles*, przy czym walidacja dotyczy wszystkich kwalifikacji zawodowych (w tym technicznych i rzemieślniczych);
- W Luksemburgu jest to *D'Portal fir liewenslaangt Léieren (The portal for Lifelong learning)*, przy czym walidacja certyfikująca dotyczy zarówno szkolnictwa ogólnego, kwalifikacji zawodowych, technicznych, jak i rzemieślniczych;
- W Szwajcarii jest to *Registre des diplômes classés*, przy czym walidacja dotyczy tylko wybranych⁵ kwalifikacji zawodowych;
- W Łotwie jest to *Latvijas kvalifikāciju datubāze*, przy czym walidacja, która prowadzi do uzyskania kwalifikacji dotyczy kwalifikacji zawodowych i szkolnictwa średniego ogólnego.

Co się z tym wiąże? Kwalifikacje wpisane do państwowych rejestrów są opisane w języku „efektów uczenia się”, co ma na celu zapewnienie transparentności, rzetelności i wiarygodności nadanych certyfikatów. Innymi słowy, w tych krajach certyfikaty uzyskane drogą walidacji niczym nie różnią się od certyfikatów uzyskanych klasyczną drogą kształcenia – kwalifikacja „Mechanik-elektryk samochodowy” (przykład francuski) jest jedna i na potwierdzającym ją certyfikacie nie jest określone, czy kwalifikacja została uzyskana drogą walidacji efektów uczenia, drogą egzaminów eksternistycznych bądź kształcenia formalnego. Dzięki temu osoba posiadająca kwalifikację ma pewność, że certyfikat będzie uznany w całym kraju i przez każdego pracodawcę.

Warto podkreślić, że tak nie jest w każdym kraju UE (Cedefop, European Commission, ICF, 2019). Na przykład w krajach takich jak Islandia (Lárusdóttir, 2019), Irlandia (Murphy, 2019) i Szkocja (Scott, 2019) walidacja jest rozumiana jako uznawanie osiągnięć, które umożliwiają uznanie doświadczenia kandydatów, co jest formalnie potwierdzone, np. zaświadczeniem lub „credits”,

⁴ Link do poszczególnych rejestrów w bibliografii.

⁵ Stan na 30.07.2020: 11 w regionie francuskojęzycznym, 12 w regionie niemieckojęzycznym, jedna w regionie włoskojęzycznym, przy czym łącznie można uzyskać 14 różnych kwalifikacji.

ale nie kończy się uzyskaniem kwalifikacji. Uznawanie osiągnięć może być wykorzystane dla uzyskania uprawnień zawodowych, licencji lub np. dla wstępu na wybrany kierunek studiów.

Ad 2. Dostępność danych. W wielu krajach, dane ilościowe na temat walidacji nie są zbierane i w związku z tym są niedostępne lub nierozłączne od innych danych z zakresu szeroko pojętej edukacji. Informacje takie jak ilość wydanych certyfikatów oraz koszty ponoszone przez instytucje certyfikujące są czasami zbierane całościowo i zawierają dane z kształcenia formalnego. To sprawia, że stworzone agregaty trudno interpretować wyłącznie pod kątem walidacji efektów uczenia się.

Niemniej w wybranych krajach są dostępne dane, które autor uważa za wystarczająco rzetelne, aby z nich korzystać w analizie. Dotyczą one wyłącznie walidacji efektów uczenia się i pochodzą z raportów Cedefopu oraz z organizacji statystycznej Eurostat.

1.1.1. Podobieństwa między wybranymi krajami – motywatory jako wspólny mianownik

Rejestry kwalifikacji i statystyki to jedno, ale dlaczego osoby przystępują do walidacji? Dlaczego jest na nią popyt w ww. krajach i dlaczego oczekuje się popytu na nią w Polsce? Cała idea walidacji polega na tym, aby zaspokoić potrzeby docelowych grup społecznych. Według Paradygmatu Wartości Oczekiwanej Kjella Rubensena podstawowym założeniem jest to, że każdy człowiek odczuwający potrzebę będzie szukał najlepszych (jego zdaniem) sposobów na jej zaspokojenie. Takim sposobem zaspokojenia potrzeby może być właśnie uzyskanie certyfikatu bez konieczności odbycia czasochłonnego kształcenia. Także Malcolm Knowles (Knowles, Holton i Swanson, 2005), pionier andragogiki, zakłada, że dorośli potrzebują sensu w działaniach edukacyjnych i rozwojowych. Jego zdaniem, dorosły będzie najbardziej zmotywowany, kiedy będzie wierzył, że jego inwestycja we własny rozwój pomoże mu w rozwiązywaniu jego własnych problemów. Tak więc potrzeby mogą przetrworzyć się w cele do osiągnięcia – motywatory.

Ze szczegółowych ankiet jakościowych z Francji (Personnaz, Qintero i Séchaud, 2005; Pinte, Le Squere i Fischer-Lokou, 2008) i Szwajcarii (Morand-Aymon, 2004) wynika, że głównymi motywatorami do uzyskania kwalifikacji drogą walidacji są:

- przyjęcie większej odpowiedzialności w miejscu pracy, awans zawodowy;
- powrót na rynek pracy bądź znalezienie stabilnego zatrudnienia, szczególnie dla osób, które doświadczyły częstych zmian zatrudnienia lub bezrobocia. Może też dotyczyć sytuacji, w których zawód jest – lub staje się – regulowany;
- przekwalifikowanie, zmiana pracy;
- satysfakcja osobista, poczucie spełnienia.

W Polsce twórcy systemu walidacji także powołują się na wyżej wymienione motywatory (Gmaj i in., 2016), zgodnie z ideą procesu zdefiniowaną w Zaleceniu Rady Unii Europejskiej w sprawie walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego z 2012 r. (Rada Unii Europejskiej, 2012). Podsumowując, zidentyfikowane motywatory opierają się na wspólnej idei i są porównywalne w każdym z wybranych krajów.

Jest to ważny aspekt dla tej analizy, ponieważ jeżeli można ustalić i uzgodnić, że niezależnie od kraju motywacje indywidualne do nabywania kwalifikacji są porównywalne, można także uzasadnić porównywalność danych dotyczących popytu na walidację (liczby wydanych kwalifikacji drogą walidacji we Francji, Szwajcarii, Luksemburgu, Łotwie), a docelowo, zaproponować prognozę popytu – w rozumieniu motywacji do przystąpienia do walidacji efektów uczenia się – w Polsce.

1.1.2. Różnice między wybranymi krajami

W tej części zostaną omówione czynniki istotne dla interpretacji niżej przedstawionych danych – różnice między systemami walidacji w wybranych krajach. Różnice te stanowią czynniki, które potencjalnie wpływają na popyt – liczbę kandydatów przystępujących do walidacji w danym kraju. Ich omówienie ma na celu zapewnienie przejrzystości analizy oraz zarysowania tego, czego dane statystyczne nie pokazują.

Warunki przystąpienia do walidacji

Warunki wstępne określone np. we Francji, Szwajcarii i Luksemburgu są inne niż w Polsce, co może mieć wpływ na liczbę kandydatów przystępujących do walidacji.

We Francji, Szwajcarii i Luksemburgu jest wymagane odpowiednio półtoraroczne oraz trzyletnie doświadczenie zawodowe w branży, której pożądanym przez kandydata dyplom dotyczy. Patrząc na opisy kwalifikacji uwzględniając walidację w Polsce, można zaobserwować, że doświadczenie zawodowe jest rzadko wymagane od kandydatów. Tu nacisk jest kładziony na możliwość przystąpienia dla każdego, kto jest kwalifikacją zainteresowany.

Można przyjąć założenie, że większa otwartość systemu polskiego z czasem będzie miała pozytywny wpływ na liczbę kandydatów zarejestrowanych na walidację. Jednak wpływ warunków wstępnych nie zostanie odzwierciedlony w analizie statystyk z następującego powodu: zakładam, że niezależnie od warunków wstępnych przystępują do walidacji osoby posiadające doświadczenie praktyczne (z pracy, z wolontariatu, z zajęć hobbystycznych) w obszarze kwalifikacji, o którą się ubiegają. W poniższej analizie przyjęto założenie, iż kandydat kieruje się pewną racjonalnością:

- kandydat niemający żadnego doświadczenia z zakresu np. stolarki budowlanej nie podejmie się walidacji efektów uczenia się dla tej kwalifikacji. Do walidacji – siłą rzeczy – przystępują kandydaci doświadczeni w odpowiedniej branży;
- jeżeli, tak jak we Francji i w Luksemburgu, jest wymagany co najmniej rok lub trzy lata doświadczenia zawodowego, a kandydat chciałby uzyskać kwalifikację poprzez walidację, to podejmie odpowiednie kroki i przepracuje odpowiedni czas, aż będzie mógł udowodnić, że takie wymaganie spełnia. W tym przypadku, przystąpienie do walidacji jest tylko przeniesione w czasie i nie mamy do czynienia z rezygnacją.

Podobnie z analizy doświadczeń ze Szwajcarii wynika, że osoby przystępujące do walidacji nie mają problemu z uzupełnieniem brakujących wiedzy i kompetencji, odbywając wskazane przez doradców/asesorów szkolenia. To pokazuje, że warunki wstępne można uznać za przełożenie w czasie, a nie jako nieprzekraczalną barierę.

Podsumowując, na potrzeby artykułu uznamy, że różnice dotyczące warunków wstępnych mają mało istotny wpływ na statystyki.

Walidacja dla uczniów a walidacja dla osób dorosłych

W wybranych krajach do walidacji mogą przystąpić osoby pełnoletnie z doświadczeniem zawodowym. W Polsce ustawa przewiduje, że do walidacji kwalifikacji rynkowych mogą także przystąpić niepełnoletni uczniowie⁶. Może to oznaczać większy popyt na walidację w Polsce w stosunku do innych krajów, jednak ze względu na brak informacji na temat tego, ilu uczniów byłoby zainteresowanych walidacją, nie uwzględniamy tego czynnika w artykule.

⁶ Prawo Oświatowe, Dz.U. 2020 r. poz. 910, art. 122a – Przystąpienie uczniów lub absolwentów do walidacji i certyfikowania kwalifikacji rynkowej.

Stosowane metody walidacji

We Francji i Luksemburgu proces polega głównie na złożeniu *dossier* (portfolio), czyli szczegółowym udokumentowaniu kształcenia i doświadczenia zawodowego. Jest to długi proces, który może trwać od 6 do 16 miesięcy, co sprawia, że po krótkim czasie wielu kandydatów rezygnuje z walidacji. Należy brać to pod uwagę, czytając dane o liczbie wydanych certyfikatów drogą walidacji w tych krajach. Z kolei w Polsce krótki czas procesu walidacji może być zachętą, która może wpłynąć na zainteresowanie większego odsetka osób niż w ww. krajach. Jednak nie uwzględniam tego czynnika w niniejszych prognozach z następujących powodów:

- brak informacji na temat skali wpływu czasu trwania procesu na zainteresowanie walidacją efektów uczenia się;
- to, że niektórzy kandydaci rezygnują w trakcie procesu nie przeszkadza w analizie, ze względu na dostęp zarówno do statystyk osób zarejestrowanych, jak i statystyk wydanych certyfikatów. W niniejszej analizie popytu szczególnie interesuje nas liczba osób zainteresowanych walidacją – czyli zarejestrowanych kandydatów;
- w krajach takich jak Francja i Luksemburg proces może być dłuższy niż w Polsce, ale koszty są prawie całkowicie pokryte przez pracodawców lub państwo i pracownicy mają możliwość wnioskowania o dni wolne w celu przejścia walidacji. Na potrzeby artykułu przyjmuje się, że:
 - pokrycie kosztów walidacji, np. we Francji, jest tak samo zachęcające jak krótki czas trwania procesu w Polsce;
 - wysoki koszt procesu w Polsce jest tak samo zniechęcający jak długi czas trwania procesu, np. we Francji.
- analiza dokonana jest przede wszystkim na podstawie wspólnego mianownika: motywacji do uzyskania certyfikatu, przy założeniu, że przeszkody będą w każdym kraju i że zawsze będzie odsetek osób rezygnujących lub po prostu niezainteresowanych.

Historyczne doświadczenie w zakresie walidacji efektów uczenia się

Wieloletnie doświadczenie systemu walidacji ma wpływ na poziom świadomości możliwości korzystania z procesu wśród społeczeństwa, pracowników i pracodawców. W Polsce wiedza o walidacji jest na etapie upowszechniania, podczas gdy w pozostałych krajach walidacja jest rozpoznawalna – choć warto podkreślić ograniczony stopień tej rozpoznawalności. Raporty z Francji i Szwajcarii wskazują na to, że pomimo prawie 20-letniego doświadczenia i promowania, walidacja jest rozpoznawalna, lecz wciąż nie jest powszechnie znana.

Paradoksalnie ta różnica w rozpoznawalności walidacji i w doświadczeniu systemu jest właśnie jednym z elementów sprzyjających niniejszej prognozie. Pozwala ona na obserwację poziomu zainteresowania walidacją po wielu latach funkcjonowania systemu (tak jak we Francji i w Szwajcarii) przy poziomie świadomości społecznej, do której w Polsce się zmierza. Można to wykorzystać jako „spojrzenie w przyszłość”.

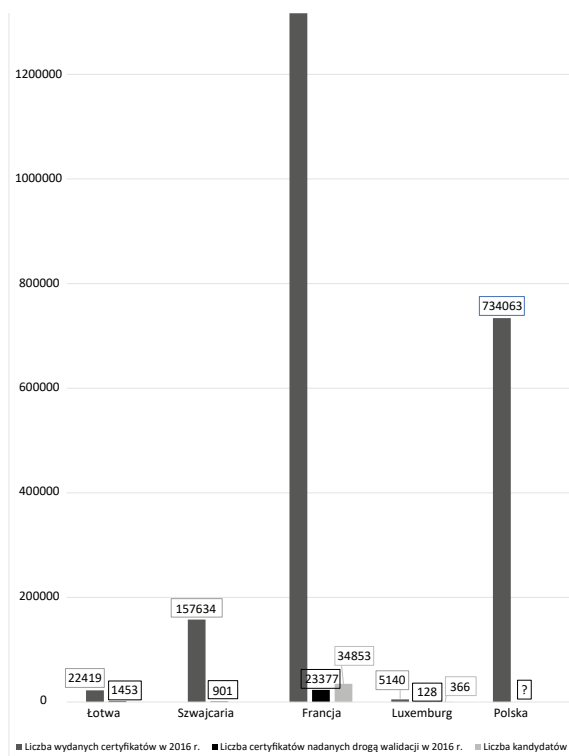
Wsparcie służb zatrudnienia

Wsparcie służb zatrudnienia, a właściwie doradców zawodowych (nieraz zwanych doradcami walidacyjnymi) jest jednym z kluczowych elementów sprzyjających zaangażowaniu osób w walidację. We Francji, w Szwajcarii i w Luksemburgu wsparcie doradcy jest udzielone każdemu kandydatowi na walidację. Jest to podstawowa cecha systemu w tych krajach, która ma na celu pomóc kandydatowi w zidentyfikowaniu swoich kompetencji

i w przygotowaniu do weryfikacji. Dla porównania, Polski system nie zakłada wsparcia doradcy dla każdego kandydata w procesie walidacji. Jest ono owszem rekomendowane i promowane, lecz organizacja tego wsparcia jest pozostawiona instytucjom certyfikującym – co jest dla nich kosztowne. W rezultacie tylko niektóre instytucje na to się decydują. Wpływ tego czynnika na liczbę nadanych certyfikatów drogą walidacji nie jest możliwy do skwantyfikowania, lecz warto mieć go na uwadze, interpretując różnice w liczbie kandydatów przystępujących do walidacji w danych krajach.

1.2. Porównanie międzynarodowe

Porównując między sobą dane z 2016 r. przedstawione poniżej (Rysunek 1), można zauważyć, że kwalifikacje nadane drogą walidacji efektów uczenia się stanowią tylko małą część całkowitej liczby nadanych certyfikatów w tym roku w wybranych krajach.

Rysunek 1. Liczba nadanych certyfikatów i kandydatów na walidację w danych krajach w 2016 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Eurostat, Houot (2016), Leleja (2019), Fritschi, Oesch i Jann (2009) oraz Mathou (2019).

Powyższy wykres pokazuje różnice między liczbą nadanych certyfikatów ogółem a liczbą nadanych certyfikatów drogą walidacji w danych krajach. Rok 2016 został wybrany ze względu na wspólną dla wszystkich wybranych krajów dostępność danych z tego roku.

Liczba wydanych certyfikatów ogółem została obliczona na podstawie danych Eurostatu⁷. Liczba ta stanowi sumę trzech kategorii statystycznych: szkolnictwo zawodowe (*Upper secondary vocational*), szkolnictwo ponadgimnazjalne – nie wyższe (*Post-secondary non tertiary education*) oraz szkolnictwo wyższe (*Tertiary education*). Według tych samych zasad obliczono liczbę wydanych certyfikatów w ramach systemu oświaty w Polsce.

Należy zwrócić uwagę na przypadek Francji oraz Luksemburga, dla których dodatkowo umieszczono dane dotyczące liczby kandydatów na walidację w danym roku. Dzięki temu można zaobserwować różnicę między liczbą osób przystępujących do walidacji a liczbą osób uzyskujących certyfikat. Niestety takie dane nie były dostępne dla innych krajów.

Choć w 2016 r. w Polsce nie było jeszcze kwalifikacji rynkowych nadawanych drogą walidacji efektów uczenia się (stąd liczba „0” w omawianym wykresie), powyższe zestawienie pozwala na porównanie puli nadanych certyfikatów w danych krajach i zwrócenie uwagi na skalę, jaką stanowi liczba certyfikatów nadanych drogą walidacji.

Istotnie powyższe dane ilustrują to, że walidacja jest rzadko używaną drogą nabywania certyfikatów i kwalifikacji. W przeliczeniu na procenty wynosi kolejno:

- Szwajcaria: 0,6%⁸,
- Francja: 1,7% (przy czym 67% kandydatów otrzymało certyfikat),
- Luksemburg: 2,5% (przy czym 35% kandydatów otrzymało certyfikat),
- Łotwa: 6,5%.

Tak więc znaczna większość kwalifikacji jest nabywanych w ramach kształcenia ogólnego (zawodowego i wyższego) przez osoby w wieku od 19 do 29 lat. Szczególną kategorię stanowią osoby młode w wieku od 25 do 29 lat, których znaczna większość otrzymuje kwalifikacje w ramach studiów wyższego stopnia (Eurostat)⁹.

1.2.1. Liczba nadanych certyfikatów a liczba kandydatów

Liczba nadanych certyfikatów nie odzwierciedla jeszcze pełnego obrazu popytu, ponieważ nie uwzględnia ona całkowitej liczby kandydatów, w tym osób, które zarejestrowały się na walidację, lecz nie ukończyły procesu. W rzeczy samej, nie każdej osobie przystępującej do walidacji udaje się potwierdzić wszystkie efekty uczenia się wymagane dla danej kwalifikacji, a w efekcie uzyskać certyfikat. Nie znaczy to, że proces jest wtedy bezkosztowy. Analizując popyt na walidację oraz możliwości wsparcia finansowego dla kandydatów, należy wziąć to pod uwagę. Jednak dane dotyczące liczby osób przystępujących do walidacji są dostępne tylko dla Francji, gdzie 67%¹⁰ kandydatów otrzymało certyfikat w 2016 r., oraz dla Luksemburga, gdzie jedynie 35% kandydatów dotrwało do końca procesu i otrzymało certyfikat (Houot, 2016).

Takie dane nie są dostępne w innych krajach, co oczywiście stawia pod znakiem zapytania to, jak uwzględnić w analizach liczbę kandydatów, którzy nie uzyskali certyfikatu. Rozważono dwie możliwości:

1) Opierać się na danych z Francji i Luksemburga i przełożyć je na prognozę popytu

⁷ https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uae_grad01&lang=en

⁸ Tu i poniżej należy czytać: w Szwajcarii, w 2016 r., 0,6% spośród kwalifikacji zawodowych i szkolnictwa wyższego zostało uzyskanych drogą walidacji.

⁹ Źródło: Eurostat https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uae_grad01&lang=en, patrz kategorie wiekowe *age class*.

¹⁰ Obliczenie: $23\ 337/34\ 853 \times 100 = 67,07\%$. Podobne obliczenie dotyczy Luksemburga.

w Polsce;

- 2) Opierać się na średniej zdawalności egzaminów w Polsce, według danych z systemu oświaty.

Żadne z powyższych rozwiązań nie jest idealne, jednak nieuwzględnienie zdawalności (tak można by ową statystykę nazwać) stanowiłoby duży brak dla analizy popytu na walidację, gdyż zostałaby ona stanowczo niedoszacowana.

Jak wynika z raportów Cedefopu, relatywnie niska stopa zdawalności drogą walidacji we Francji oraz Luksemburgu wynika głównie z negatywnej decyzji komisji asesorów. Jest to o tyle zaskakujące, że w danych krajach (jak i w Polsce zresztą) zdawalność egzaminów w szkołach średnich i wyższych wynosi – średnio i zależnie od szkoły oraz egzaminu – między 75% a 95%¹¹. Wynika z tego, że asesorzy walidacyjni częściej niż komisje egzaminacyjne podejmują decyzje negatywne.

Jednym z możliwych wytłumaczeń częstszego niepowodzenia kandydatów podczas walidacji może być to, że osoby te są mniej przygotowane do weryfikacji swoich kompetencji niż uczniowie są przygotowani do egzaminów, np. matury. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na decyzje asesorów podczas walidacji – efektem asesora – jest oczekiwanie, że kandydat na walidację powiąże swoje doświadczenie z wymaganymi efektami uczenia się w sposób koherentny i kompletny (Cortessis, 2013). Nie każdy jednak potrafi umiejętnie wypowiedzieć się na temat tego, co potrafi zrobić w kontekście zawodowym. Ponadto w wielu przypadkach walidacja jest tylko częściowa i kończy się potwierdzeniem części efektów uczenia się określonych dla danej kwalifikacji. Dotyczy to 21% kandydatów we Francji i 14% w Luksemburgu¹². Kandydaci ci nie otrzymują certyfikatu, lecz mogą dokończyć walidację i otrzymać certyfikat w późniejszym terminie, po uzupełnieniu procesu.

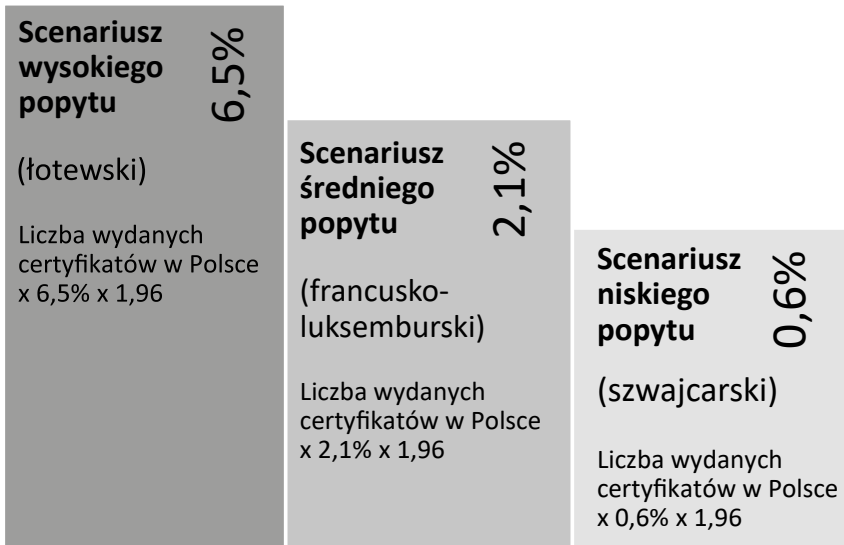
Istnieją więc różnice między walidacją a egzaminami. W związku z tym, poniższe prognozy zostały oparte o dane bardziej zbliżone do specyfiki walidacji efektów uczenia się.

1.3. Scenariusze popytu na walidację w Polsce

Na podstawie powyższych zestawień, zarysowano trzy scenariusze popytu dla walidacji w Polsce (Rysunek 2).

¹¹ Źródła: <https://www.education.gouv.fr/resultats-de-la-session-de-juin-du-baccalaureat-2017-9077> oraz <https://gouvernement.lu/dam-assets/fr/actualites/communiqués/2017/07-juillet/10-resultats-examen/Resultats-examens-2017-juillet.pdf>

¹² Źródło: <https://epale.ec.europa.eu/en/node/29911>

Rysunek 2. Scenariusze popytu na walidację w Polsce, proporcjonalnie do całkowitej liczby wydanych certyfikatów.

Źródło: opracowanie własne.

Powyższy rysunek ilustruje trzy scenariusze popytu na walidację w Polsce. Każdy z nich opiera się na dwóch elementach:

1. stosunek liczby certyfikatów nadanych drogą walidacji do ogólnej liczby nadanych certyfikatów w danych krajach. W wyniku obliczeń przedstawionych w części analizy (patrz Rysunek 2) otrzymujemy:
 - scenariusz niskiego popytu (szwajcarski), według którego 0,6% kwalifikacji zostało uzyskanych drogą walidacji;
 - scenariusz średniego popytu (francusko-luksemburski), według którego średnio 2,1% kwalifikacji zostało uzyskanych drogą walidacji;
 - scenariusz wysokiego popytu (łotewski), według którego 6,5% kwalifikacji zostało uzyskanych drogą walidacji.
2. współczynnik zdawalności, o którym wspomniano na poprzedniej stronie i który wynosi 1,96. Najpierw obliczono średnią stopę certyfikowania we Francji oraz Luksemburgu, skąd dostępne są odpowiednie dane: $(35+67) / 2 = 51\%$; po czym na tej podstawie obliczono współczynnik liczby nadanych certyfikatów w stosunku do liczby kandydatów: $100/51 = 1,96$.

Dla przypomnienia, rolą współczynnika zdawalności jest uwzględnienie różnicy między liczbą kandydatów przystępujących do walidacji a liczbą kandydatów, którzy odnieśli sukces i otrzymali certyfikat. Celem jest oszacowanie tego, ile można spodziewać się kandydatów, a nie tylko nadanych certyfikatów. Przyjęto ten sam współczynnik zdawalności dla wszystkich trzech scenariuszy.

1.3.1. Scenariusz niskiego popytu (szwajcarski)

Niski popyt na walidację w Szwajcarii można wytłumaczyć m.in. niską liczbą kwalifikacji możliwych do nabycia drogą walidacji – jedynie 14. Dla porównania we Francji jest ich ponad

9000, a w Polsce 45 (stan na 30 czerwca 2020 r.), przy czym 303 nowe kwalifikacje oczekują na włączenie do rejestru kwalifikacji. Scenariusz niskiego popytu obliczono następująco:

$$\underbrace{(\text{Liczba nadanych certyfikatów w Polsce} \times 0,6\%)}_{\text{(Liczba nadanych certyfikatów drogą walidacji)}} \times 1,96 = \text{Prognozowana liczba kandydatów na walidację}$$

1.3.2. Scenariusz średniego popytu (francusko-luksemburski)

Oba kraje charakteryzują się długim doświadczeniem w zakresie walidacji, dzięki której można nabyć dowolną kwalifikację zawodową zapisaną w krajowym rejestrze kwalifikacji, przy czym koszty procesu są w dużej mierze pokryte przez pracodawców oraz państwowe fundusze. Scenariusz ten ma szansę sprawdzić się w Polsce, jeżeli drogą walidacji efektów uczenia się będzie można uzyskać większość kwalifikacji zawodowych wpisanych w Zintegrowanym Rejestrze Kwalifikacji (ZRK), oraz gdy kwalifikacje rynkowe zaczną być rozpoznawalne. Scenariusz średni obliczono następująco: *liczba nadanych certyfikatów w Polsce* $\times 2,1\% \times 1,96$. Przy czym liczba 2,1% wynika z obliczenia średniej proporcji otrzymanych certyfikatów drogą walidacji we Francji i Luksemburgu: $(1,7 + 2,5) / 2 = 2,1$.

1.3.3. Scenariusz wysokiego popytu (łotewski)

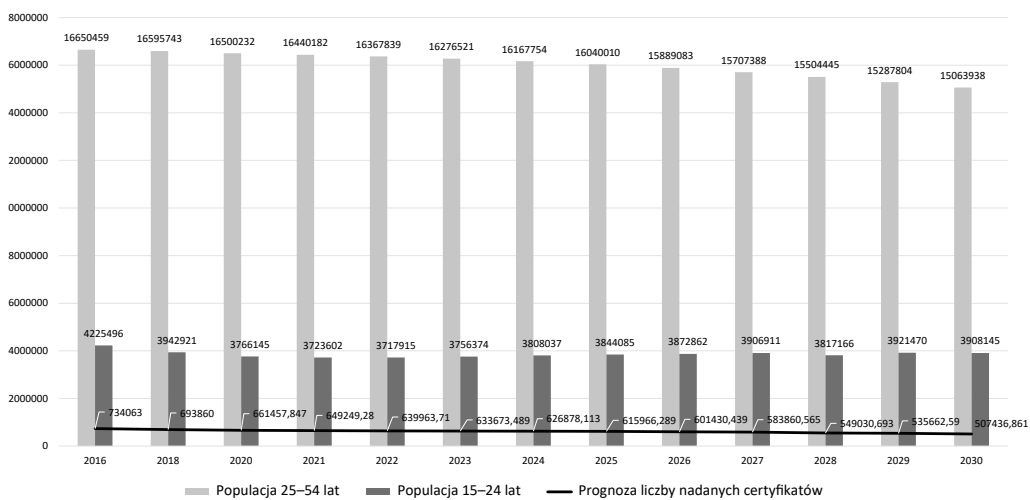
W Łotwie w latach 2011–2017 47% kwalifikacji zawodowych otrzymanych drogą walidacji zostało nabytych na podstawie wymagań pracodawcy – są to przeważnie przypadki, w których zawód stał się regulowany, a jego praktyka wymaga posiadania certyfikatu (Leleja, 2019). Pracodawcy są zaangażowani w podnoszenie kwalifikacji pracowników, a pomagają w tym fundusze Unii Europejskiej i szereg projektów aktywizacji osób w sytuacji niestabilnej na rynku pracy. Czynniki te sprawiają, że walidacja prędko rozwija się w Łotwie.

Scenariusz wysoki ma szansę zrealizować się w Polsce, jeżeli rozwój systemu walidacji zostanie zintegrowany z usługami doradców zawodowych i zostanie precyzyjnie skierowany dla osób szczególnie potrzebujących aktywizacji na rynku pracy [bezrobotni, osoby bardzo nisko wykwalifikowane, rodzice po długim okresie przerwy zawodowej, osoby powyżej 45. roku życia, młodzież NEET (z ang. *Not in Employment, Education or Training*, czyli osoby w wieku od 15 do 29 lat niepracujące i nieuczące się), byli więźniowie]. Scenariusz wysokiego popytu obliczono następująco: *liczba nadanych certyfikatów w Polsce* $\times 6,5\% \times 1,96$.

1.4. Prognoza liczby nadanych certyfikatów w Polsce na lata 2020–2030

Polska, jak wiele krajów starego kontynentu, charakteryzuje się ujemnym przyrostem demograficznym. Choć polityka prospołeczna może w przyszłości przyczynić się zarówno do wzrostu liczby urodzeń, jak i zmniejszenia emigracji, efekty owej polityki na liczbę wydanych kwalifikacji będą mogły być widoczne dopiero po 2030 roku, gdy osoby urodzone

w latach 2018–2020 osiągną odpowiedni wiek. Co za tym idzie? Im mniejsza populacja, tym mniej jest nadawanych kwalifikacji rocznie.

Rysunek 3. Prognozowana liczba nadanych certyfikatów w Polsce na lata 2020–2030, w odniesieniu do prognozowanej populacji osób w wieku od 15 do 54 lat. Liczba wyrażona w jednostkach.

Źródło: opracowanie własne.

Powyższy wykres pokazuje prognozę liczby nadanych certyfikatów w odniesieniu do prognozy populacji, przy czym:

- źródłem danych dotyczących rozwoju populacji w wieku od 15 do 54 lat jest baza danych demograficznych GUS, w szczególności *Prognoza Ludności na lata 2014–2050*.
- liczba nadanych certyfikatów dla lat 2016 i 2018 została obliczona na podstawie istniejących danych Eurostatu¹³. Liczba ta, tak jak poprzednio wskazano (patrz Rysunek 1), stanowi sumę trzech kategorii statystycznych: szkolnictwo zawodowe (*Upper secondary vocational*), szkolnictwo ponadgimnazjalne – nie wyższe (*Post-secondary non tertiary education*) oraz szkolnictwo wyższe (*Tertiary education*).

Prognozowaną liczbę nadanych certyfikatów dla lat 2020–2030 obliczono proporcjonalnie do rozwoju demograficznego. Ze względu na to, że prognozowany jest niż demograficzny w danym okresie, dostosowano prognozę liczby nadanych certyfikatów rocznie.

Powiązanie populacji osób w wieku od 15 do 54 lat z liczbą wydanych certyfikatów w danym roku jest właściwie fundamentem, na którym opiera się prognoza wyżej przedstawionych trzech scenariuszy. Dostępne dane z 2016 i 2018 roku wskazują na pewną zależność między przyrostem populacji a liczbą wydanych certyfikatów w kraju, dzięki czemu można uzasadnić ich ekstrapolację do okresu 2020–2030.

Mając powyższe na uwadze, pozostaje uwzględnić czas włączenia nowych kwalifikacji rynkowych, czas upowszechniania walidacji w Polsce. Założono, że liczba kandydatów na walidację rośnie stopniowo, dążąc do realizacji ww. scenariuszy dopiero po pewnym okresie „rozruchu”.

¹³ https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_grad01&lang=en

1.4.1. Ile zostało zarejestrowanych uczestników walidacji w Polsce w okresie od września 2017 r. do września 2020 r.?

Według informacji kwartalnych przesłanych przez instytucje certyfikujące Zintegrowanemu Rejestrowi Kwalifikacji od początku funkcjonowania pierwszej kwalifikacji rynkowej do III kwartału 2020 r. (okres od września 2017 r. do września 2020 r.) drogą walidacji zostało nadanych 849 certyfikatów.

W tym okresie instytucje certyfikujące uzyskały uprawnienia do nadawania 26 kwalifikacji rynkowych, przy czym dla co najmniej 17 z nich nie wydano żadnego certyfikatu. Przyczyny, dla których nie wydano żadnego certyfikatu dla tych kwalifikacji, mogą być różne. Dane kwalifikacje są nowe, funkcjonują w systemie, który jeszcze potrzebuje czasu na upowszechnienie, na rozruch. Koszty oraz prawo popytu i podaży na rynku usług rozwojowych także mogą mieć wpływ na popyt. Należy też liczyć się z brakiem zainteresowania niektórymi kwalifikacjami.

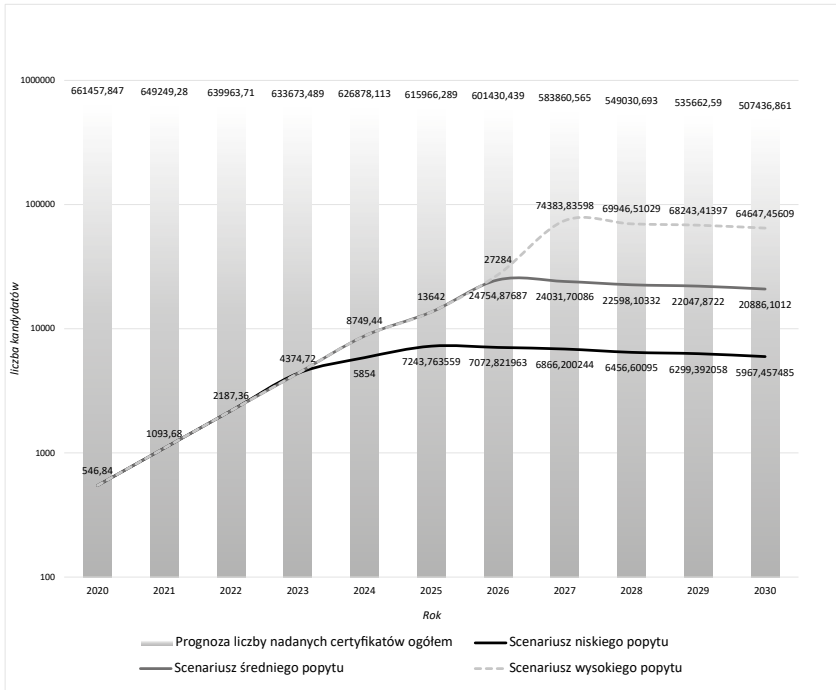
Założono jednak, że aktywność – w sensie nadawania certyfikatów – dla ww. 17 kwalifikacji jest tylko kwestią czasu. Istnieje bowiem wielkie prawdopodobieństwo, że w bliskiej przyszłości, dla tych kwalifikacji zostaną nadane certyfikaty.

Dlatego też przyjęto, że obliczenie średniej liczby nadanych certyfikatów dla pojedynczej kwalifikacji będzie opierało się na dziewięciu kwalifikacjach ($26 - 17 = 9$), dla których nadano certyfikaty w danym okresie.

Nadano 849 certyfikatów dla dziewięciu kwalifikacji. Otrzymano więc średnią liczbę 94 nadanych certyfikatów dla jednej kwalifikacji w okresie trzech lat. Odnosząc tę liczbę do jednego roku, otrzymano średnią liczbę 31 nadanych certyfikatów rocznie dla każdej z kwalifikacji.

Oczywiście, średnia nie jest idealnym wskaźnikiem. Dla niektórych kwalifikacji zostało nadanych aż 112 kwalifikacji rocznie, a dla innych trzy. Niemniej model ten pozwala na określenie pewnej skali, tendencji.

1.4.2. Prognoza liczby kandydatów na walidację w latach 2020–2030

Rysunek 4. Prognoza liczby kandydatów na walidację – scenariusze wyrażone stopniowo (skala logarytmiczna).

Źródło: opracowanie własne.

Powyższy wykres pokazuje, ilu można spodziewać się kandydatów na walidację w Polsce w latach 2020–2030, stosując perspektywę stopniowego rozwoju systemu i równego dostępu. Scenariusze przedstawione na Rysunku 2 zostały obliczone i przedstawione na tle liczby nadanych certyfikatów w Polsce ogółem. Liczby są wyrażane w jednostkach i należy czytać np.:

- w 2023 r. można spodziewać się 4375 kandydatów na walidację w Polsce,
- w 2027 r. należy spodziewać się 6866 kandydatów według scenariusza niskiego popytu, a 24 032 kandydatów według scenariusza średniego popytu.

Przedstawione liczby są obliczeniami własnymi, uzyskanymi przy uwzględnieniu m.in. czasu potrzebnego do włączenia nowych kwalifikacji rynkowych do Zintegrowanego Rejestru Kwalifikacji (czyli od kilku miesięcy do półtora roku) oraz na liczby kwalifikacji aktualnie funkcjonujących. Dla lat 2020–2023 założono, że liczba kandydatów na walidację będzie rosła podwójnie co roku, począwszy od sytuacji w 2020 r., gdy dziewięć kwalifikacji nadało certyfikaty drogą walidacji ($9 \times 31 \times 1.96 = 546,84$, przy czym zaokrąglono liczbę do 547). Od roku 2024 założono realizację scenariuszy popytu (opisane w punkcie 1.4).

Model nie jest doskonały i zawiera nieścisłości ze względu na charakter prognostyczny. Należy czytać wykres w kategoriach przybliżenia, a nie dokładnego obliczenia. Wszystkie

ww. założenia są podatne na takie zjawiska jak np. pandemia. Niemniej prognoza pozwala na przybliżenie skali popytu na walidację.

Część 2: Wysokość opłat za walidację w Polsce

2.1. Opłaty ponoszone przez prognozowaną pulę kandydatów

Każda dorosła osoba korzystająca z usługi rozwojowej czy to w formie szkolenia, kształcenia, czy krótszych warsztatów bądź seminariów, ponosi koszty różnego rodzaju: opłata za usługę, koszt wyżywienia, dojazdu, sprzętu i in. W przypadku dłuższych szkoleń lub kształcenia (np. podyplomowego) może się to dodatkowo wiązać z rezygnacją z pracy na rzecz uczenia się lub obniżonym wymiarem etatu pracy, a co za tym idzie z mniejszymi dochodami.

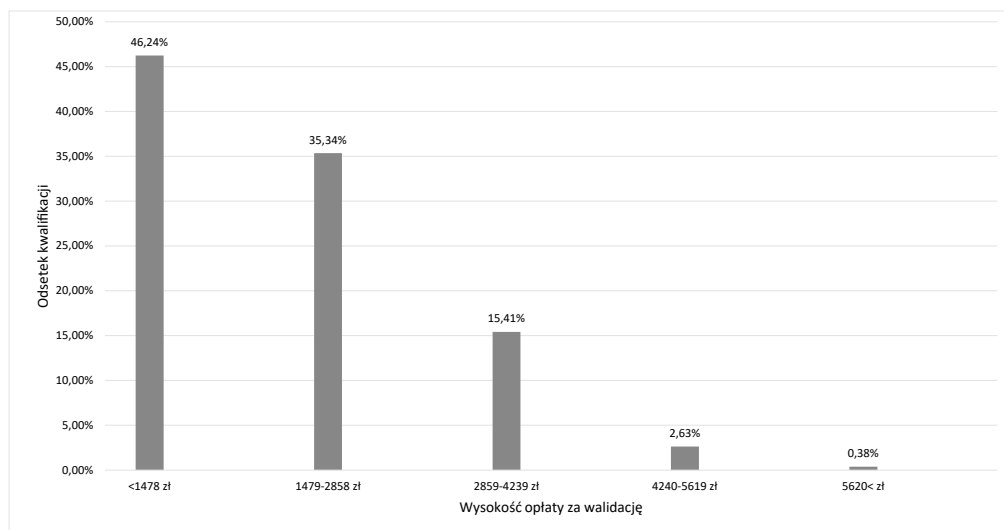
W przypadku walidacji w Polsce głównym kosztem dla uczestników jest opłata za usługę. W większości przypadków proces jest zaplanowany, tak aby weryfikacja kandydata trwała nie więcej niż kilka godzin, w związku z czym niniejsza analiza kosztów walidacji nie obejmuje kwestii dojazdu, diety, indywidualnego wyposażenia, których koszty z założenia są ponoszone przez kandydata.

2.1.1. Ile wynosi średnia opłata za walidację?

Informacje o opłatach wymaganych przez instytucje certyfikujące uzyskano z dwóch źródeł: wnioski o włączenie kwalifikacji składane w Zintegrowanym Rejestrze Kwalifikacji (kwota szacunkowa), w których jedna z podanych informacji dotyczy szacunkowego kosztu walidacji, oraz strony internetowej instytucji certyfikujących (informacja ta stanowi już ofertę). W niektórych przypadkach jednak informacja o kosztach nie została wpisana we wniosku o włączenie kwalifikacji rynkowej ani nie została umieszczona na stronie internetowej instytucji certyfikującej. Ponadto doświadczenie podmiotu prowadzącego Zintegrowany Rejestr Kwalifikacji pokazało, że może nastąpić różnica między kosztem walidacji deklarowanym we wniosku o włączenie kwalifikacji rynkowej a kosztem faktycznym, ogłoszonym na stronie internetowej instytucji certyfikującej już po tym, jak kwalifikacja uzyskała status funkcjonującej.

Różnicę tę przeanalizowano dla 15 kwalifikacji, dzięki czemu opracowano współczynnik wzrostu kosztu kwalifikacji. W związku z tym analiza opłat wymagała ekstrapolacji, aby mieć wartość prognostyczną.

Obraz sytuacji prezentuje poniższy wykres (Rysunek 5), który opiera się na danych z 266 opisów kwalifikacji i pokazuje proporcje kwalifikacji według opłat za walidację.

Rysunek 5. Dystrybucja kosztów walidacji deklarowanych w opisach kwalifikacji, wyrażona w procentach kwalifikacji według kosztu¹⁴.

Źródło: opracowanie własne.

Można zauważyć, że dla 46% z nich, szacowany koszt usługi walidacji wynosi poniżej 1478 zł. To jest zachęcające, jednak warto podkreślić, że większość opłat za usługi walidacji mieści się w przedziale od 1479 zł do 4239 zł (50,75%), przy czym 3% usług kosztuje powyżej 4240 zł.

Dystrybucja kosztów uzyskania kwalifikacji charakteryzuje się poniższymi tendencjami centralnymi:

Tabela 1

Tendencje centralne dystrybucji kosztów walidacji, wyrażone w zł

	Koszty według opisów kwalifikacji	Koszty po uwzględnieniu współczynnika wzrostu
Średnia	1 776,47 zł	2 366,91 zł
Mediana	1 500,00 zł	1 920,00 zł
Odchylenie standardowe	1 189,80 zł	1 438,58 zł
Błąd standardowy	72,95 zł	88,21 zł

¹⁴ Przykładowo należy czytać: dla 35,34% kwalifikacji spośród puli 266, opłata za walidację wynosi między 1479,00 zł a 2858,00 zł.

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie próby 266 opisów kwalifikacji i przy uwzględnieniu wzrostu kosztów uzyskania kwalifikacji obliczono, że kandydat średnio zapłaci 2366,91 zł za przystąpienie do walidacji w 2020 r.

Jak widać margines błędu prognozy wynosi 88,21 zł, co jest stosunkowo małą różnicą. To oznacza, że nawet przy większych niż przewidziane w powyższej analizie różnicach między szacunkami a ofertą można przyjąć, że zarysowany obraz dystrybucji kosztów walidacji jest trafny.

2.1.2. Czy koszty mogą stanowić barierę do uczestniczenia w walidacji?

Choć nie znaleziono¹⁵ danych statystycznych ilustrujących, ilu kandydatów rezygnuje z podejścia do walidacji z powodu wysokich kosztów, analizy jakościowe przedstawione w poszczególnych raportach Europejskiego Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego (Cedefop, 2016) oraz Komisji Europejskiej (European Commission, 2016) wyraźnie podkreślają, że koszt walidacji efektów uczenia się stanowi barierę szczególnie dla osób w sytuacji zagrożenia na rynku pracy, posiadających niskie kwalifikacje i bezrobotnych, które mają mniejsze szanse na skorzystanie z walidacji bez wsparcia finansowego. Osoby zainteresowane uznawaniem osiągnięć i uzyskaniem kwalifikacji – szczególnie młodzi dorośli poniżej 26 lat ze względu na ich sytuację finansową – zwracają uwagę na koszty tej usługi zgodnie z zasadami rynkowymi popytu i podaży. Według tej zasady: to, co drogie jest rzadziej nabywane niż to, co tanie.

Pod tym względem walidacja w Polsce nie różni się od innych usług rozwojowych, takich jak szkolenia i kursy. Na rynku usług rozwojowych, tak jak na innych rynkach, są uprzywilejowane osoby o wysokim kapitale finansowym (majątek, oszczędności), kulturowym (wykształcenie i *habitus*) i społecznym (znajomość systemu kształcenia, rozwinięte strategie pozyskiwania informacji oraz strategiczny wybór orientacji szkolnej), ze względu na ułatwiony dostęp do usług prywatnych i kosztownych (Bourdieu i Passeron, 1970; Dranelants i Ballatore, 2014). W związku z powyższym, wiele wskazuje na to, że koszty walidacji będą stanowiły barierę dla osób zainteresowanych uzyskaniem kwalifikacji także i w Polsce.

Część 3: Wartość inwestycji w walidację

Koszty mogą stanowić barierę w przystąpieniu do walidacji, ale nie dla wszystkich. Biorąc pod uwagę to, że nie każdy kandydat będzie potrzebował wsparcia finansowego i że budżet państwa jest ograniczony, warto rozszerzyć pojęcie równego dostępu do walidacji o wymiar sprawiedliwości społecznej (ang. *social equity*). Sprawiedliwość społeczna jest tu rozumiana jako dążenie do wyrównania szans osób indywidualnych, dzięki proaktywnemu przeciwdziałaniu barierom i skutkom nierówności społecznych lub ekonomicznych (UNESCO, 2017).

Za praktyczne przykłady sprawiedliwości społecznej w takim rozumieniu mogą posłużyć rozwiązania stosowane w krajach cytowanych w niniejszym artykule, w których finansowo wspierane są w szczególności osoby zagrożone na rynku pracy, nisko wykwalifikowane, które mogłyby skorzystać na uzyskaniu wyższej kwalifikacji.

¹⁵ Zgodnie z wiedzą autora, takie dane nie istnieją. Niemniej na barierę finansową wskazują doświadczenia interesariuszy oraz raporty Komisji Europejskiej i Cedefop.

3.1 Mechanizmy finansowania

W większości krajów wdrażających walidację efektów uczenia się koszty procesu są w dużej części pokryte przez fundusze publiczne.

3.1.1. Francja

Całkowity koszt walidacji we Francji (koszty administracyjne, doradztwo, weryfikacja oraz certyfikowanie) wynosi średnio między 850 a 7000 euro na kandydata. Większość jest pokryta przez:

- państwowe oraz regionalne służby zatrudnienia (m.in. *Pôle Emploi*), które prowadzą centra informacyjne i udzielają wsparcia finansowego oraz doradztwa dla kandydatów;
- fundusze dla rozwoju zawodowego (OPCA – *Organismes paritaires collecteurs agréés*), które są finansowane przez obowiązkowe składki¹⁶ firm prywatnych i wspierają rozwój pracowników;
- firmy, które finansują niektóre projekty rozwojowe.

Ponadto walidacja jest wpisana w wiele projektów szerokiej skali, takich jak np. plan „500 000 szkoleń”, w ramach którego państwo, we współpracy ze służbami zatrudnienia, zainicjowało w 2016 r. eksperyment, którego celem było umożliwienie skorzystania z walidacji efektów uczenia się 10 000 osobom, w celu uzyskania kwalifikacji i znalezienia pracy. Z punktu widzenia użytkownika większość kosztów jest więc pokrytych. Dla grup wyznaczonych jako priorytetowe (np. osoby bezrobotne) proces jest bezpłatny.

3.1.2. Luksemburg

W Luksemburgu kandydaci są zobowiązani uiścić jedynie zryczałtowane opłaty administracyjne. W przypadku procesu nadzorowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, Dzieci i Młodzieży przy składaniu wniosku o przystąpienie do walidacji wymagana jest opłata administracyjna w wysokości 25 euro, przy czym doradztwo jest bezpłatne. Koszty mogą jednak różnić się, zależnie od instytucji certyfikującej. Na przykład W *Luxemburg Lifelong Learning Center* opłata za walidację wynosi 150 euro.

3.1.3. Łotwa

W systemie łotewskim indywidualny użytkownik pokrywa opłaty związane z walidacją. Mogą one wynosić od 192,75 do 404,37 euro. Jednak publiczne finansowanie lub fundusze prywatne (np. pracodawca, organizacja branżowa) mogą zostać wykorzystane do zwolnienia z opłat niektórych osób lub grup społecznych (np. osób bezrobotnych).

3.1.4. Szwajcaria

Na poziomie krajowym oszacowano, że średni koszt prowadzenia procesu walidacji przez instytucje certyfikujące wynosi między 4000 a 7000 franków szwajcarskich. Jednak, decydując się na przystąpienie do walidacji, kandydat uiszcza tylko ułamek tej kwoty. Podstawowy wydatek stanowi opłata rejestracyjna w wysokości 90 franków (ok. 340 zł). Reszta

¹⁶ We Francji każda firma prywatna podlega obowiązkowi finansowania rozwoju zawodowego. Obowiązkowa składka jest obliczana w zależności od wielkości firmy i wysokości wynagrodzeń: 0,55% wynagrodzenia dla firm zatrudniających mniej niż 11 pracowników, 1% dla firm zatrudniających 11 lub więcej pracowników (lub 0,8% dla firm, które wewnątrznie zarządzają szkoleniami pracowników). Środki są zbierane przez OPCA.

opłat zależy m.in. od kantonu zamieszkania kandydata, od uzupełniających szkoleń, które musi odbyć, oraz od tego, czy posiada jakikolwiek dyplom.

W kantonie Zurych wszystkie etapy walidacji są bezpłatne dla osób, które nie posiadają kwalifikacji na poziomie szkoły średniej II stopnia. Jeżeli okaże się, że są potrzebne dodatkowe szkolenia, są one finansowane ze środków państwowych do wysokości 50% kwoty.

3.2 Sprawiedliwy dostęp do walidacji a inwestycja w kapitał ludzki

Mechanizmy finansowania ze środków publicznych wdrożone w ww. krajach wskazują nie tyle na równy dostęp do walidacji, ile na jego sprawiedliwy charakter. Zapewnienie sprawiedliwego dostępu do walidacji wiąże się jednak – rzecz jasna – z publiczną inwestycją.

Wiele badań wskazuje na wielowymiarowe korzyści z dofinansowania przez państwo usług rozwojowych, w tym walidacji. Ich dostępność wpływa nie tylko na potencjalną poprawę dobrobytu jednej osoby, ale w większej skali także na:

- polepszenie samopoczucia i satysfakcji z życia – zdrowie psychiczne jest tak samo ważne jak zdrowie fizyczne. Według Ricardo Sabatesa i Cathie Hammond (2008) posiadanie wyższych kwalifikacji wiąże się z większym szczęściem, satysfakcją z życia, poczuciem własnej wartości, poczuciem skuteczności i zmniejszonym ryzykiem depresji;
- zdrowie – osoby zintegrowane społecznie i pracujące rzadziej potrzebują konsultacji z lekarzem, częściej podejmują lepsze zdrowotnie decyzje, co pozwala unikać kosztownych dla państwa ciężkich terapii (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2016);
- zmniejszenie przestępczości – osoby aktywne zawodowo i stabilne na rynku pracy popełniają mniej przestępstw.

Zwrot z inwestycji ma charakter nie tylko społeczny, lecz także ekonomiczny. Badacze ze szwajcarskiego Uniwersytetu Nauk Stosowanych w Bernie (Fritschi, Oesch i Jann, 2009) podjęli próbę oszacowania, ile można by zaoszczędzić, gdyby osoba bez wykształcenia miała uzyskać kwalifikację zawodową. Autor tego opracowania doszedł do wniosku, że osoby czynne zawodowo bez dyplomu zarabiają średnio prawie 13 286 euro (15 600 franków szwajcarskich) rocznie mniej, niż osoby posiadające tytuł zawodowy. Okazało się, że systematyczna integracja na rynku pracy defaworyzowanych grup społecznych – w tym osób, które nie ukończyły wstępnego szkolenia zawodowego – umożliwiła uzyskanie oszczędności w budżecie świadczeń socjalnych w wysokości 15 335 euro (18 000 franków szwajcarskich) rocznie na osobę.

Warto także podkreślić, że wydatek taki jak opłata za walidację jest jednorazowy, podczas gdy świadczenia socjalne najczęściej są wieloletnie. Ponadto, osoba więcej zarabiająca płaci więcej podatków, co stanowi kluczowy trwały dochód dla skarbu państwa.

Wnioski

Wartość zaproponowanej prognozy pozostaje do sprawdzenia. Można np. wrócić do niej w 2023 r., porównać ją z danymi, które wówczas będą dostępne i ewentualnie ją zaktualizować. Niemniej analiza doświadczeń innych krajów pokazała, że popyt na walidację nie przekracza pewnego progu. Nawet w krajach takich jak Francja i Luksemburg, gdzie walidacja jest ogólnodostępna, w większości bezpłatna dla kandydata i dostępna dla wszystkich kwalifikacji zawodowych, popyt na nią nie reprezentuje więcej niż około 2,1% liczby nadanych certyfikatów rocznie (patrz Rysunek 1 oraz Rysunek 2). Jak wskazano na

początku jest to ściśle związane z zamysłem procesu i z motywatorami, które sprawiają, że osoby decydują się na przystąpienie do walidacji lub nie.

Wniosek ten narzuca kolejne pytanie: jaki to ma wpływ na założenie samofinansowania się systemu walidacji w Polsce? Mechanizmy finansowania zaprezentowane w części trzeciej mogą stanowić inspirację w tym zakresie.

Patrząc w przyszłość – mając na uwadze prognozę liczby kandydatów na walidację oraz wysokość opłat za udział w procesie – można skutecznie zaplanować inwestycję w przyszłość kapitału ludzkiego. Aby spełniać swoją włączającą funkcję, polityka finansowania walidacji powinna dotyczyć przede wszystkim:

- NEET, czyli osób w wieku od 15 do 29 lat niepracujących i nieuczących się. Szacuje się, że ok. 200 tys. młodych niepracujących i nieuczących się poszukuje pracy w Polsce (Smoter, 2019),
- osób bezrobotnych,
- osób z kwalifikacjami poniżej poziomu trzeciego Polskiej Ramy Kwalifikacji,
- osób o dochodzie mniejszym niż kwota bazowa,
- wolontariuszy działających w organizacjach pozarządowych.

Zapewniając dostęp do walidacji, a szczególnie do wsparcia doradcy dla tych grup, można przyczynić się do wyrównania szans na sukces na rynku pracy, zwiększenia motywacji oraz indywidualnego poczucia osiągnięcia. Co z kolei umożliwi zainicjowanie ciągu pozytywnych reakcji.

Bibliografia

- Bacia, E. i in. (2013). *Od kompetencji do kwalifikacji – diagnoza rozwiązań i praktyk w zakresie walidowania efektów uczenia się*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Bourdieu, P. i Passeron, J.-C. (1970). *La Reproduction. Eléments pour une théorie du système d'enseignement*. Paris: Ed. de minuit.
- Cedefop, European Commission, ICF (2019). *European inventory on validation of non-formal and informal learning 2018 update: Final Synthesis Report*.
- Cedefop, European Commission, ICF (2016). *Funding validation. A thematic report for the 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning*. Luxembourg: Publications Office.
- Cortessis, S. (2013). *Exercer un jugement professionnel sur les acquis de l'expérience: le parcours initiatique d'un jury de validation*. Zürich: Séismo.
- Draelants, H. i Ballatore, M. (2014). Capital culturel et reproduction scolaire. Un bilan critique. *Revue française de pédagogie*, 186, 115–142.
- Drobny, P. (2014). Europejski system walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego – mechanizm tworzenia kapitału ludzkiego czy biurokratycznego? *Unia Europejska.pl*, 6(229), 25–31.
- European Commission (2016). *Study on Obstacles to Recognition of Skills and Qualifications, Final report*. Brussels.
- Fritschi T., Oesch, T. i Jann, B. (2009): *Gesellschaftliche Kosten der Ausbildungslosigkeit in der Schweiz*. Bern: BASS., cytowany w Salini, D., Weber Guisan, S. i Tsandev, E. (2019). *European inventory on validation of nonformal and informal learning 2018 update: Switzerland*.
- Gmaj, I. i in. (2016). *Walidacja – nowe możliwości zdobywania kwalifikacji*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Houot, I. (2016). *La Validation des Acquis de l'Expérience au Luxembourg*. EPALE.
- Knowles, M. S., Holton, E. F. i Swanson, R. A. (2005). *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resources development* (6th ed.). London, UK: Butterworth-Heinemann.
- Lárusdóttir, F. M. (2019). *European inventory on validation of non-formal and informal learning 2018 update: Iceland*.

- Leleja, D. (2019). *European inventory on validation of non-formal and informal learning 2018 update: Latvia*.
- Lewicki, J. (2016). Nowe wyzwania walidacji w polskich uczelniach – potwierdzanie efektów uczenia się osiągniętych poza szkolnictwem wyższym. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 1(47), 145–162. [DOI: 10.14746/nisw.2016.1.5]
- Mathou, C. (2019). *European inventory on validation of non-formal and informal learning 2018 update: France*.
- Morand-Aymon, B. (2004). *Les effets de la reconnaissance et de la validation des acquis de la formation et de la qualification sur les publics «non qualifiés». Rapport de synthèse*. Genève: Office pour l'orientation la formation professionnelle et continue.
- Murphy, I. (2019). *European inventory on validation of non-formal and informal learning 2018 update: Ireland*.
- OECD (2007). *No More Failures: Ten Steps to Equity in Education*. Paris: OECD.
- Personnaz, E., Qintero, N. i Séchaud, F. (2005). Parcours de VAE, des itinéraires complexes, longs, à l'issue incertaine. *Bref Céreq*, 224, s. 1–3.
- PWC (2019). *Analiza kosztów funkcjonowania ZSK w ministerstwach oraz potrzeb ministrów właściwych i ministra koordynatora dotyczących zapewnienia odpowiedniego funkcjonowania ZSK* [Raport niepublikowany] Instytut Badań Edukacyjnych.
- Pinte, G., Le Squire, R. i Fischer-Lokou, J. (2008). Les facteurs de motivation et de démotivation dans le processus des acquis de l'expérience (VAE). *Carriérologie*, 11, 3–4, 453–465.
- Rada Unii Europejskiej (2012). Zalecenie Rady z 20 grudnia 2012 r. w sprawie walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, C 398, 22.12.2012.
- Sabates, R. i Hammond, C. (2008). *The Impact of Lifelong Learning on Happiness and Well-being*. London, Institute of Education.
- Scott, D. (2019). *European inventory on validation of non-formal and informal learning 2018 update: United Kingdom–Scotland*.
- Smoter, M. (2019). *Nie uczą się i nie pracują. Czy stanowią wyzwanie dla polityki publicznej?* IBS Policy Paper: Instytut Badań Strukturalnych.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). Załącznik do uchwały nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r., M. P. poz. 260.
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Załącznik do uchwały nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r., M. P. poz. 378.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). Załącznik do uchwały nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r., M. P. poz. 260.
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Załącznik do uchwały nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r., M. P. poz. 378.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning (2016). *Third Global Report on Adult Learning and Education: The Impact of Adult Learning and Education on Health and Well-Being; Employment and the Labour Market; and Social, Civic and Community Life*. Hamburg.
- UNESCO (2017). *A Guide for ensuring inclusion and equity in education*. Paris.
- United Nations (2015). General Assembly Resolution A/RES/70/1. *Transforming Our World, the 2030 Agenda for Sustainable Development*.
- Szyling, G. (2016). Koncepcja walidacji efektów uczenia się: obszary pedagogicznych redukcji i ich (nie) zamierzonych skutków. *Rocznik Andragogiczny*, 23, 169–189.
- Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 – część ogólna. Załącznik do uchwały nr 12/2019 Rady Ministrów z dnia 25 stycznia 2019 r.

Źródła internetowe

Dane: <https://www.education.gouv.fr/resultats-de-la-session-de-juin-du-baccalaureat-2017-9077>

Dane: <https://gouvernement.lu/dam-assets/fr/actualites/communiqués/2017/07-juillet/10-resultats-examen/Resultats-examens-2017-juillet.pdf>

Eurostat: <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Prognoza.aspx>

Eurostat: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uae_grad01&lang=en

Eurostat: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_grad01&lang=en

Francuski rejestr kwalifikacji: https://www.francecompetences.fr/recherche_certificationprofessionnelle/

Luksemburski rejestr kwalifikacji: <https://www.lifelong-learning.lu/Domaines/en>

Łotewski rejestr kwalifikacji: <https://www.latvijaskvalifikacijas.lv/en/find-qualifications/>

Szwajcarski rejestr kwalifikacji: <https://www.becc.admin.ch/becc/public/bvz/beruf/showAllActive>

Zintegrowany Rejestr Kwalifikacji: <https://rejestr.kwalifikacje.gov.pl/>